

ქართულ ენაზე თარგმნილი ბიზანტიური ლიტერატურა

დიდი ქართველი მთარგმნევი

ადრინდელი შუა საუკუნეების ქართული ლიტერატურის მთავარი შემადგენელი ნაწილი ბერძნული ენიდან თარგმნილი ბიზანტიური მწერლობაა. ძნელი წარმოსადგენია, რომ ამ პერიოდში (V—XI საუკუნეები) სხვა რომელიმე ენაზე თარგმნილობის ბიზანტიური ლიტერატურის იმდენი ძეგლი, რამდენიც ქართულ ენაზე ითარგმნა. ქართულად გადმოტანილი ლიტერატურა მოიცავს ბიზანტიური მწერლობის თითქმის ყველა დარგს. მათგან აღსანიშნავია ბიბლიური წიგნები, აპოკრიფული ლიტერატურა, ეგზეგეტიკა, პოლემიკა, ლიტურგიკა, დოგმატიკა, კანონიკა, პოშილეტიკა, ასკეტიკა, მისტიკა, აგიოგრაფია, ჰიმნოგრაფია, ისტორიოგრაფია და სხვ. განსაკუთრებული ინტერესი გამოუჩენიათ ქართველებს, ერთი მხრივ, წმინდა ლიტერატურული ძეგლებსა და, როგორცაა ჰიმნოგრაფია, აგიოგრაფია და პოშილეტიკა; ხოლო, მეორე მხრივ, სასულიერო იდეოლოგიის ლიტერატურისადმი: ბიბლიური თეოლოგია, ასკეტიკა და მისტიკა, პოლემიკა და დოგმატიკა. უფრო დაწვრილებით შევჩერდეთ ზოგიერთ მათგანზე.

ბიბლიური წიგნები

სასულიერო ლიტერატურის უძველესი ნიმუშები, რომლებიც ქართულ ენაზე გაჩენილა, ეკვს გარეშე, ბიბლიური წიგნები უნდა ყოფილიყო. მართლაც, ჩვენამდე მოღწეულ ქართულ ხელნაწერთა უძველესი ფრაგმენტები სწორედ ბიბლიურ ტექსტებს ინახავენ. ასეთებია პალიმესტები, რომლებიც VI—VII საუკუნეებით თარიღდება. მეორე მხრივ, უძველესი ცნობები ქართულ მწერლობაზე სწორედ ბიბლიური წიგნების არსებობას მიუთითებენ. „პეტრე იბერიელის ცხოვრების“ თანახმად, პეტრემ საქართველოში ყოფნისას, მაშასადამე, 421 წლამდე, ქართულ ენაზე დაისწავლა წმინდა წერილი. „შუშანიკის წამება“ ადასტურებს ქართულ ენაზე ბიბლიური წიგნების არსებობას. ზოგ ასეთ წიგნს ავტორი ასახელებს, ზოგის გამოყე-

ნება მის თხზულებას აშარად ეტყობა. VI საუკუნის დასაწყისში ქართული „სახარება-სამოციქულო“ და „დავითნი“ უკვე უცხოურ წყაროებშიც იხსენიება: საბაწმინდის მონასტერში მყოფ ქართველ ბერებს თითო საბა განწმენდილი თავის ანდერაქში ნებას აძლევს თავიანთ ენაზე წაკითხონ დასახელებული ბიბლიური წიგნები. როდის დაიწყო ქართულ ენაზე ბიბლიური წიგნების თარგმნა, ქრისტიანობის მიღებისთანავე IV საუკუნეში თუ V საუკუნეში, რომლის დასაწყისიდანაც ზემოთ მოტანილი ცნობები მოგვეპოვება, ძნელი სათქმელია.

ბიბლიური წიგნები, როგორც ახალი, ისევე ძველი აღთქმისა, ქართულ ენაზე სხვადასხვა დროს ცალ-ცალკე წიგნებად ჩანს თარგმნილი. მათგან უძველესი უნდა იყოს „სახარება-ოთხთავი“. X საუკუნის დასასრულამდე ქართველები სახარების ორ ძველ რედაქციას — ხან-სეტურსა და საბაწმინდურს იცნობდნენ. ყოველ შემთხვევაში ამ ორ ძველ რედაქციას ასახელებს გიორგი ათონელი „ანდერაქში“, რომელიც დართული აქვს სახარების მისეულ თარგმანს: „ჩუენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილია და კეთილად — ხან-სეტურსა და საბაწმინდურნიცა...“ (178 ა, გვ. 285). სახარების X საუკუნემდედელი რედაქციებიდან გამოვლენილი და გამოცემულია აქაი შინიძის მიერ ორი — აღიშისა და ოპიზის რედაქციები (141). ეფთვიძე ათონელმა ბერძნულ ტექსტთან ახლოს მისვლის მიზნით ქართული სახარების ახალი რედაქცია შექმნა. ეფთვიძესეული ტექსტი დღეისათვის დაცული ჩანს ურბნისის, პალესტინის, ტბეთისა და მესტიის ოთხთავებში (142, გვ. 83). ეფთვიძე ათონელის რედაქცია გამოცემულია ივანე იმნაიშვილის მიერ ქართული ოთხთავის გიორგი ათონელისეული ტექსტის პარალელურად (142). ეფთვიძესეულ სახარებას ძველ ქართულ სახარებათაგან ოპიზის რედაქცია უდევს საფუძვლად: ეფთვიძე ბერძნული დედნის მიხედვით მსუბუქად ასწორებს ძველ ტექსტს. უფრო გულმოდგინებითაა დამუშავებული პირველი ორი მსახარებლის ტექსტი. ოთხთავის ბოლო ორ ნაწილში ჩასწორებული შედარებით ნაკლებია (142, გვ. 82—84). ანალოგიური გეგმაზეა ჩაუტარებია გიორგი ათონელსაც. მას საფუძვლად ეფთვიძეს თარგმნილი ტექსტი აუღია და ბერძნული დედნისათვის გულმოდგინედ დაუახლოვებია (142, გვ. 153—155).

„ახალი აღთქმის“ მეორე ნაწილიდან — „სამოციქულოდან“ უძველეს პერიოდში ცალკე წიგნებად არსებობდა „კათოლიკე“ (შვიდი პატარა ეპისტოლე) და „პავლე“ (ეპისტოლენი პავლე მოციქულისა). „კათოლიკე ეპისტოლეთა“ ქართული ვერსიების შესწავლამ და გამოცემამ გამოავლინა ოთხი რედაქცია, რომელთაგან ორი ადრინდელია. მათზე დამოკიდებული ჩანს მესამე — გიორგი მთაწმიდელის რედაქცია, ხოლო ამ უკანასკნელის მცირე ჩასწორების შედეგადაა

მიღებული უკანასკნელი — ეფრემ მცირისეული რედაქცია (55 ა, გვ. 112—120). თითქმის ასეთივე დამოკიდებულება ჩანს „საქმე მოციქულთას“ ოთხ ქართულ ვერსიას შორის (136 ა). ასევე ოთხი რედაქცია გამოიყოფა „პველ მოციქულთა“ ეპისტოლეთა“ ძველ ქართულ ხელნაწერებში: ორი ძველი, გიორგისეული და ეფრემისეული (132 ა). „ახალი აღთქმის“ უკანასკნელი წიგნი „გამოცხადება იოვანესის“ პირველად ქართულ ენაზე ეფთვიმე ათონელს უთარგმნია (55 ა).

რამდენიმე რედაქციითაა დაცული ძველ ქართულ ხელნაწერებში აგრეთვე „დავითნი“. მუქალა შანიძე, რომელმაც საგანგებოდ შეისწავლა ფსალმუნთა წიგნის ძველი ქართული ტექსტები, გამოჰყოფს სამ ძირითად რედაქციას: **ა**, **ბ** და **გ**.

ა რედაქცია წარმოდგენილია მეთერთმეტე საუკუნის დასაწყისის ერთი ხელნაწერით (**A**—38), რომელსაც „მცხეთურ დავითს“ უწოდებენ. **ბ** რედაქცია ძირითადად დაცულია სინურ ხელნაწერებში. მათგან უძველესია სინა—42, რომელიც **X** საუკუნით თარიღდება. **გ** რედაქცია გიორგი ათონელის ხელიდან გამოსული ტექსტია, რომელიც ქართულმა ეკლესიამ ვულგატად მიიჩნია (140, გვ. 013—027). **ბ** შანიძის დასკვნის თანახმად, **ა** და **ბ** ქართული რედაქციები ერთი არქიტექტონიკა მომდინარეობს, რომელიც თავის მხრივ სომხური ენიდან უნდა ყოფილიყო თარგმნილი, თუმცა გამოირჩეული არ არის ამ უძველეს ქართულ თარგმანზე სირიულის გავლენაც (179 ა, გვ. 153). ამ, დღემდე მოუღწეველი ძველი ქართული არქიტექტონიკის გადამუშავება ბერძნულ დედანის მიხედვით მოსალოდნელია **VII** საუკუნის გასულს. ამ ძველი არქიტექტონიკის ბერძნულთან შეჯერებით არაუგვიანეს მერვე საუკუნისა ჩამოყალიბებულია დღეს ჩვენამდე მოღწეული **ა** და **ბ** რედაქციები (179 ა, გვ. 159—160). გიორგი მთაწმიდელმა **ა** და **ბ** ძველი ქართული რედაქციები ორგზის შეუდარა ბერძნულ დედნებს და ქართული რედაქციების ბერძნულისაგან ყველა განსხვავებული ადგილი თავიდან თარგმნა. გიორგი უბირატესად ეყრდნობოდა **ბ** ქართულ რედაქციას, რომელიც იმ დროისათვის უფრო გაფრთხილებული უნდა ყოფილიყო (179 ა, გვ. 161—185).

საკითხი დგას იმის თაობაზეც, თუ რა კვალითაა უნდა მიეტყოს „დავითნისა“ და „სახარების“ (მასთან ერთად მთელი „ახალი აღთქმა“) გიორგი მთაწმიდლისეულ რედაქციებს: ჩაითვალოს ისინი ახალ თარგმანად თუ ძველ რედაქციების გადამუშავებად. ამ საკითხზე ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ერთი პოზიცია არ ჩანს. აზრთა სხვაობას ღრმა ფესვები და საუკუნოვანი ისტორია აქვს. გიორგის „სახარების“ საკუთარ რედაქციაზე „ანდერძი“ დაუერთეს, რომელიც რამდენიმე ნუსხაში (გელათის, ვანის, ლეჩხუმისა და ლაბსკალდის) ამგვარად იკითხება: „ესე საცნაურ იყავნ ყოველით, რამეთუ ესე წმი-

თაა ოთხთაი ახლად გვთარგმნია ფრიადთა იძულებითა ძმათა ვით-
ხე სულიერათაათა და ბერძნულთა სახარებათადა შეგვწყალებია ფრი-
ადთა გამოწულილივითა. და ვინცა ვინ დასწერდეთ, ვითა აქა პპოთი,
მარტო დაწერეთ, თუ ამისგან ჭერ-გინდეს დაწერა; ღმრთისათჳს სი-
ბრუნითა ნუ სცვალვებთ, არამედ ვითარცა აქა სწერია, ეგრე დაწერეთ;
და თუ არა რაიმე გამუწუნდეს, ჩუენი ყოველი სახარებანი პირველით-
გან წმიდად თარგმნილია და კეთილად — ხანმეტნიცა და საბაწმიდურ-
სიკი, — მუენით დაწერეთ და ღმრთისათჳს ერთმანეთისა ნუ გაჰრევთ.
და გლახაკისა გეორგისთჳს, რომელმან ესე ვთარგმნე, ლოცვა-ყავით!“
(178 ა, გვ. 285). იგივე ანდერძი გიორგისეული „სახარების“ სხვა
ხელნაწერებშიც (ბერთის, ახალციხურ, მოქვის, ეჩმიადინის, უბისის)
მეორე რედაქციით იკითხება, რომელიც სხვაგვარად აფასებს გიორგის
წილს. კერძოდ აქ გიორგი „სახარების“ ბერძნულ დედნებთან შემ-
წიბებელია და არა მთარგმნელი. ცვლილება „ანდერძის“ დასაწყისსა
და დასასრულშია მხოლოდ: „ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა, რამეთუ
ესე წმიდად ოთხთაი არა თუ ახლად გვთარგმნია, ზრამედ ფრიადთა
იძულებითა ძმათა ვითემ სულიერათადა ბერძნულთა სახარებათადა
შეგვწყალებია ფრიადთა გამოწულილივითა.. და გლახაკისა გეორგისა-
თჳს ლოცვა-ყავით!“ (178 ა, გვ. 285).

ვფიქრობთ, საკმაოდ არ უნდა იყოს შანიძის დასკვნა, რომე-
ლიც „ანდერძის“ ამ ორი რედაქციიდან უძველესად პირველს მიიჩ-
ნეს. მეცნიერი გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს ვანის სახარების
გადამწერის „ანდერძს“, რომელშიც საგანგებოდაა ხაზგასმული ის
ბარებუბა, რომ „თუთმულობით ვითემ ეკადროს მას შინა (გიორგი-
სეულ) „სახარებაში“ — ე. ბ.) შეცვალვებმა სიტყვსაჲ, გინა ანდერძი-
საჲ“. იგივე გადამწერი გვატყობინებს, რომ ვანის სახარება მომდინა-
რეობს დიდი მოღვაწის ბერი ზაქარიას მიერ მთაწმინდაზე საგანგებო
ძიებით მოპოვებული გიორგისეული „სახარების“ სარწმუნო რედაქ-
ციისაგან და კიდევ ერთხელ გვაფრთხილებს: „ანდერძი, ვითა აქა სწე-
რია, ესრე პოვნილ არს ნუსხასა“ (178 ა, გვ. 286—287). მეორე მხრივ,
როგორც საგანგებო გამოკვლევებმა ცხადვებს ბიბლიური წიგნების
გიორგისეულ რედაქციებს ყველა შემთხვევაში საფუძვლად უდევს
ძველი ქართული ტექსტები. გიორგი მთაწმიდლისეულ უდარებს
ბერძნულ დედნებს და ასწორებს ბერძნულის კვალიდაცალ.

მიუხედავად ამისა, ვფიქრობთ, მაინც საკითხად რჩება, ძველის
რედაქტირებად უნდა ჩაითვალოს გიორგისეული რედაქციები თუ
ახალ თარგმანად. ვფიქრობთ, არსებითი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს
რამდენიმე გარემოებას:

თავის მუშაობას ბიბლიურ ტექსტებზე გიორგი მთაწმიდელი
თარგმნა და სახელდებს. ამაზე მიუთითებს გიორგი არა მხოლოდ

„სახარებაზე“ დართულ „ანდერპში“, არამედ „დავითნის“ „ანდერპში“: „წმიდანო და ღმერთ-შემოსილნო მამანო და ძმანო, რომელნიცა წმიდათა ამათ ღვთიანთა მიმთხვენი, ესე საცნაურ იყვენ ყოველთა, რამეთუ ფრიადითა იძულებითა წმიდათა და სულთა მამათა ჩუენათა ვთარგმნენ ესე დავითნი ახლად ბერძულსაგან ქართულად მე, გლახკმან გიორგი, უღირსმან ხუცეს-მონაზონმან, ფრიადითა ღირთი და რუდუნებითა, თუ იცის ღმერთმან, მრავალთა ბერძულთა დედათა და ღვთის თარგმანთან ფრიადითა გამოწულივითა და გამოძიებითა“ (140, გვ. 027). იმავე „ანდერპში“ გიორგი ანალოგიური ტიპის მუშაობას, რომელსაც ეფთვიმე აწარმოებდა ბიბლიურ ტექსტებზე, ასევე თარგმანს უწოდებს: „...და წმიდას მამას ეფთვმის ნუვინ იმოწმეს! წმიდამან მამამან დავითი თარგმნა და მწერალსა ვისმე მისცა დაწერად და მან განრუენა და უკმაყოფი. მიერთგან სხუა არღარა თარგმნა, არამედ ქართულნი დავითნი თანა-ესნინან და სადაცა სიტყუა ეკვარებოდის, მისგან იწამის“ (140, გვ. 027). თარგმანის სახელითა გიორგისეული ნამუშევრი სახელდებული ეფრემ მცირის მიერ „ფსალმუნთა თარგმანების“ შესავალში: „გიორგის უკუე დიდსა მას სახელ-მიდგამსა მუშაკობისასა და მოუწინებლად მოქმედსა ქრისტეს ვენაკისასა დიდი ღუაწლი და შრომათა თავს-ედვა განახლებითა სთავს და... თარგმანებისა წიგნისა მის ფსალმუნთაჲსა და არა ხოლო ერთგზის, არამედ ორგზისცა ეთარგმნა იგი ბერძულსაგან“ (179, გვ. 77). გიორგის მიერ ბიბლიურ წიგნთა ბერძნულიდან ქართულად თარგმანზე ლაპარაკობს მისი ბიოგრაფი გიორგი მცირე: „თარგმნა უკუე, ვითარცა ვთქუთ, დიდი სუნესარი, საფუძველი ეკლესიათა; სახარებაჲ გამოკრებული საწლიწლიოჲ, პავლე სრული და საქმე მოციქულთაჲ და კათოლიკენი მოციქულთანი, პავლე გამოკრებული საწლიწლიოჲ, ...წიგნი საფსალმუნე — დავითი, სამკაული და გვრგვნი ყოველთა წიგნთაჲ“ (31, გვ. 147—148).

უზრადღება უნდა მიექცეს შემდეგ გარემოებასაც: გიორგის მიერ ქართული ბიბლიური ტექსტების ბერძნულ დედნებთან მრავალჯერადი შეწამების შედეგად გარკვეული ადგილები თავიდან იქნა თარგმნილი, ზოგიც მცირედ ჩასწორდა, სხვანი კი უცვლელად დარჩა. ჩატარებულ საქმიანობას თუ პრინციპულ კვალიფიკაციას მივცემთ, გიორგისეული თარგმანის კუთვნილებად ბიბლიური ტექსტების ის ადგილები, რომლებიც მთარგმნელმა უცვლელად შეიტანა თავის ახალ რედაქციაში, რამდენადაც ეს ადგილებიც გიორგის მიერ ისეთივე რულენებითა შედარებული ბერძნულ ორიგინალთან, როგორც სხვა ნაწილები, მხოლოდ ამ შემთხვევაში მთარგმნელი თვლის, რომ ბერძნულის მუხლს ზუსტად გადმოსცემს შესაბამისი ქართული ტრადიციული ტექსტი. სავსებით სწორია მხეკალა შანიძის შენიშვნა: „არ შეიძლება გიორგი-

სიერ რედაქციად ჩათვალოს მხოლოდ ის, რაც მას განასხვავებს ძველი ქართული ტექსტებისაგან. ის, რაც გიორგიმ დატოვა თავის ნაწილში, იმდენადვე არის მის მიერ მოწონებული და სანქცია-მიცემული, რამდენადაც ის, რაც მის მიერ ხელახლა არის ნათარგმნი“ (179 ი, გვ. 185).

საკითხი ამგვარადაც უნდა დადგეს: რა შემოქმედებითი მიზანი ეწეა დაესახა XI საუკუნის შუა წლებში ბიბლიური წიგნების მშობლიურ ენაზე მთარგმნელს, როდესაც ამ დროისათვის სალიტერატურო ენაზე უკვე არსებობდა იმავე წიგნების ტრადიციით დაკისრებული რედაქციები: ისეთი ახალი რედაქციის შექმნა, რომელიც მასიმალურად დაშორდებოდა ძველ თარგმანებს, არ გამოიყენებდა მათ თუ ისეთი ახალი თარგმანის შესრულება, რომელსაც საფუძვლად დაედებოდა ტრადიციული ტექსტი, უცვლელად დარჩებოდა იგი იმ ნაწილებში, რომლებიც უნაკლო ჩანდა, შეიცვლებოდა იქ, სადაც ხარვეზი შეინიშნებოდა (ბერძნულთან სიზუსტის თუ ქართული ფრაზის ზუსტობისა და გამომსახველობის თვალსაზრისით)? ვფიქრობთ, ყოლოდნითი პირის განვითარების იმ დონეს, რომელზედაც ათობის ლიტერატურული სკოლა იყო, მხოლოდ ეს უკანასკნელი პრინციპი შეესაბამებოდა.

დაბოლოს, ხომ არ იყო სწორი გიორგი მთაწმიდლის ბიოგრაფი, რომელიც, როგორც ზემოთ მივითითეთ, ბიბლიურ წიგნებს გიორგის თარგმანთა შორის ასახელებდა, მხოლოდ დიდი მოძღვარის თარგმანებს სხვადასხვა კატეგორიად ჰყოფდა? „რამეთუ რომელნიმე წიგნნი სრულიად არაყოფილნი და ენისა ჩუენისაგან უცხონი სიღრმითგან ეტყვიანთა ნათლად გამოაბრწყინვნა, ხოლო სხუანი ოდესმე თარგმნილნი და წუთ ვერ კეთილად გამოდებულნი გინა თუ ჟამთა სიჭრბითა უცებთა და უცვლურთა მკმარებელთაგან დაგესლებულნი, ვითარცა ვთქუთ, ბრძმედისა მას შინა წმიდისა მის გონებაჲსა თესისასა გამოადნენა და გამოავრუენა. ხოლო კუალად სხუანი წიგნნი წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფუძმის მიერ თარგმნილნი და წუთ უცალოებისაგან ვერ სრულქმნულნი, არამედ სულმცირედ აღწერილნი, განასრულნა და განავრცელნა. კუალად სხუანი რომელიმე ბერძულსა შეაწამნა და ყოვლისა ნაკლულვანებისაგან გახსნა, რამდენადაც სიტყუა დუხჭირობისა და ვერაფობისაგან განაშუენნა და განაბრწყინვნა, ვითარცა თუთ თავადი სახარებაჲ და პავლე“ (31, გვ. 146).

„ძველი აღთქმის“ წიგნებიდან ვარდა „დავითნისა“ ცალკე წიგნად ქართულ ენაზე შემონახულია „წინასწარმეტყველთა წიგნი“.

უძველესი რედაქცია, რომელიც ბიბლიის მთლიან ტექსტს წარ-

მოადგენს, 978 წლის ათონის ანუ ოშკის ბიბლია (ხელნაწერი გადაწერილია ოშკი და დაცულია ათონზე). მეორე რედაქცია ბიბლიის მთლიანი ტექსტის გამოცემულია 1743 წელს ბაქარის მიერ მოსკოვში. სხვა რედაქცია ბიბლიის მთლიანი ტექსტის XVIII საუკუნის მცხეთურ ხელნაწერშია წარმოდგენილი (A—51). ზოგიერთ ხელნაწერში (მაგალითად, A—570, A—646) დაცულია მხოლოდ რამდენიმე ბიბლიური წიგნის ტექსტი (დაწვრილ. იხ. 58, 88: 412—421).

ათონელ მთარგმნელთა მოღვაწეობამდე სხვადასხვა ბიბლიური წიგნი ქართულ ენაზე ითარგმნებოდა არა მარტო სხვადასხვა დროს, არამედ, როგორც ჩანს, სხვადასხვა ენიდან. შემდგომში ერთხელ თარგმნილი ნუსხების ჩასწორება ხდებოდა სხვა ენის ბიბლიური ტექსტის მიხედვით. ბიბლიური წიგნთა ცალკეული ხელნაწერები უჩვენებენ მთარგმნელებს ბერძნულ, სირიულ, ეთიოპურ, სომხურ და სლავურ ენებთან ამიტომაც საკითხი იმის შესახებ, თუ საიდან სრულდებოდა ბიბლიურ წიგნთა უძველესი თარგმანები, ჭერჭერობით სათანადოდ შესწავლილი არ არის. ამ საკითხზე წამოყენებული ყველა ძველი ვარაუდი ზერელე და ცალმხრივია. უკანასკნელ წლებში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ე. კეკელიძის წიგნში საქართველოს ისტორიის თანამშრომლებმა წამოიწეს შედარებით სრული შესწავლა „ძველი აღთქმის“ ცალკეულ წიგნთა ქართული რედაქციების მიღებული შედეგები მოწოდებენ, რომ ქართული ტექსტების ერთი ნაწილი დამოკიდებულია ბერძნული ბიბლიის სხვადასხვა რეცენზიაზე. მოსკოვური ბიბლიის წიგნები ამჟღავნებენ მიმართებას სლავურ ბიბლიასთანაც. ზოგიერთი ძველი რედაქცია სხვა წყაროდან უნდა იღებდეს სათავეს; ხოლო კერძოდ საიდან, ამის დადგენა ჭირს (181; 182; 143; 103; 104; 105; 26; 36 ა; 37 ა; 27).

ნათარგმნი აქამაზუა-მისიძური ლიტერატურა

სამონასტრო ცხოვრება საკუთრივ საქართველოს ტერიტორიაზე VI საუკუნიდან იკრებს ფეხს და ეს მოვლენა დაკავშირებულია სირიიდან საქართველოში შემოსული წმინდა მამების (დღითი გარეჯელი, იოვანე ზედაზნელი, შიო მღვიმელი, იოსებ ალავერდელი, ისე წილქელი და სხვ.) მოღვაწეობასთან (65). მანამდე ასკეტური და მისტიკური სწრაფები შთაგონებული ქართველები ბიზანტიისაყენ მისწრაფოდნენ და ბიზანტიის კულტურულ ცხოვრებაში თავის კვალსაც ტოვებდნენ. საკმარისია გავხსენოთ V საუკუნის ცნობილი ასკეტის პეტრე იბერის ცხოვრება, ანდა IV საუკუნის განთქმული მისტიკოსის ევგარე პონტოელის ნაწერები. ის გარემოება, რომ ევგარე პონტოელი წარმოშობით იბერიელია, ცნობილი იყო მისი თანამედროვე ბერძნებისა და კობეტებისათვისაც, რომელთა შორის ევგარე

მიღებულია. თავის დროზე ევგარე პონტოელმა დიდი როლი შეასრულა ქრისტიანული ასკეტიზმის ფილოსოფიის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში. მან შექმნა შემდგომში ერსად მიჩნეული და მესხეთე მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე შეჩვენებული მოძღვრება „რეგულა ლობისათვის“ და ლიტერატურულად გაფორმა მოძღვრება „რეგულა თეს გულის-სიტყუათა“. ევგარეს შემოქმედება სრული სახით მოლწეული არ არის არც ერთ ენაზე. ქართულად მისი თხზულებები ეფთვიმე ათონელს უთარგმნია და შემონახულია X—XI საუკუნეების მიქნის სინას მთის ხელნაწერში (88).

ქართულ ენაზე მისტიკურ-ასკეტური ლიტერატურა VI საუკუნიდან ჩნდება. მისი პირველი ნიმუშებია შიო მღვიმელის „სწავლა“ და მარტვირი საბაწმინდელის „სინანულისა და სიმდაბლისათვის“. დაახლოებით ამავე დროიდანაა საგულებელი ამ ტიპის ლიტერატურის თარგმნაც. უძველეს პერიოდშია ქართულად თარგმნილი „სწავლანი“ და „ოქმულნი“ ისეთი ავტორებისა, რომელთა შესახებ ცნობები, კორნელი კეკელიძის მითითების თანახმად, გარდა ქართულისა არც ერთ მწერლობას არ შეუძახავს. ესენია პიმენი, საჰაკ მონაზონი და აბრაჰამ მონაზონი. აქედან დაწყებული ქართულ ენაზე თარგმნილია ბიზანტიური მწერლობის თითქმის ყველა ცნობილი ავტორის ასკეტურ-მისტიკური თხზულებანი. ეს ავტორები: ანტონ დიდი, ამა ამონა, მარკოზ მონაზონი, არსენ პრამიელი, ევგარე პონტოელი, ფსევდო დიონისე არეოპაგელი, სვიმეონ მესეტი, იოანე მოსხი, იოანე სინელი, მაკარი მეციბატელი, ეფრემ ასური, სტეფანე საბაწმინდელი, ბასილ დიდი, გრიგოლ დვთისმეტყველი, იოანე ოქრობირი, დიოდოხოს ფოტიკელი, ნილო სინელი და სხვანი.

ასკეტური მწერლობის ერთ-ერთი ძველი და ძალზე პოპულარული ჟანრი იყო აპოფთეგმური ლიტერატურა, რომელიც ცნობილი ასკეტებისა და მისტიკოსების ბრძნულ გამოხატულებას, ან მათი ცხოვრების ცალკეულ ეპიზოდებს აერთიანებდა ერთ კრებულში. ასეთი კრებულები ბიზანტიისტიკაში ცნობილია Apophthegmata Patrum-ის სახელით. ძველ საქართველოში მათ „პატერიკებს“ ან „მამთა ცხოვრებას“ უწოდებდნენ. ქართულ ხელნაწერებში Apophthegmata Patrum-ის ორი ჯგუფის კრებულებია დაცული: ანანურ-ანონიმური კოლექციის (ათონი — 12, სინა — 35, სინა — 8) და სისტემატური კოლექციისა (A — 35, A — 1105, ათონი — 17) (იხ. 37).

ნათარგმნი ასკეტურ-მისტიკური ლიტერატურა ქართულ ენაზე დაცულია აგრეთვე ისეთ კრებულებებში, რომლებიც ცალკეულ ავტორთა ასკეტურ და მისტიკურ თხზულებებს აერთიანებენ. ასეთებია იოანე ოქრობირის „ფუტკარი“, იოანე ოქრობირის „ასკეტიკონი“, ეფრემ ასურის „ასკეტიკონი“, ბასილ დიდის „ასკეტიკონი“ და სხვ. ეს უკა-